

Legislația românească de bibliotecă în perioada 1948-1989

conf. univ. dr. Mircea Regneală

Ca orice organism social, bibliotecile răspund cerințelor unei epoci și sunt supuse unui permanent proces de transformare în funcție de interesele și mentalitatea epocii respective.

În legislația de bibliotecă din timpul regimului comunist se pot distinge cu ușurință acte normative cu valoare generală și altele referitoare la anumite tehnici și activități de bibliotecă.

Documentul fundamental emis în timpul comunismului, încă neabrogat în totalitate este „Hotărârea nr. 1542 a Consiliului de Miniștri privind măsurile ce trebuie luate pentru îmbunătățirea activității bibliotecilor din Republica Populară Română“ publicată în “Buletinul Oficial“ nr. 120 din 29 decembrie 1951.

Izvorâtă din necesități ideologice, această lucrare va trasa liniile directoare pe care se vor dezvolta bibliotecile din toată epoca comunistă.

Pornind de la sloganul că „bibliotecile sunt chemate să aducă o contribuție din cele mai importante pentru a dezvolta în rândul maselor interesul pentru citit, pentru larga răspândire a cărții și pentru a satisface setea de lectură a maselor.“ H. C. M. Nr. 1542 va orienta astfel activitatea bibliotecilor încât să răspundă acestui comandament social, prin crearea unei noi suprastructuri bibliotecare.

În Articolul 1 pct. c se precizează că bibliotecile vor fi încadrate cu „bibliotecari corespunzători din punct de vedere al nivelului politic, cultural și profesional. Situația pe primul loc între calitățile bibliotecarului a „nivelului politic“ va avea consecințe dramatice asupra profesiei, în sensul epurării vechilor bibliotecari, adesea remarcabili profesioniști, dar care nu aveau un nivel ideologic corespunzător.

În Articolul 4, la pct. s se anunță crearea Bibliotecii Centrale de Stat iar la pct. c „forme unice de evidență și statistică în toate bibliotecile științifice, documentare, de masă și școlare“ - element absolut inedit în biblioteconomia românească, cu urmări benefice în uniformizarea tehnicilor de bibliotecă.

Articolul 5 se referă la înființarea pe lângă Comitetul pentru Așezămintele Culturale, a Fondului de stat al Cărții, pentru înzestrarea bibliotecilor publice nou înființate pentru trierea fondului de cărți care au intrat în patrimoniul statului prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1074 din 5 octombrie 1950, prin hotărâri judecătorești etc pentru a fi repartizate bibliotecilor de stat. Acest Fond de Stat al Cărții urma să realizeze schimb de dublete pentru a-și diversifica fondurile cu anticariatele de stat. Născut, de fapt, pentru a prelucra publicațiile confiscate de autoritățile comuniste Fondul de Stat al Cărții - abrogat prin HCM nr. 877/1970 - în realitate n-a funcționat niciodată. El nu a făcut decât să îngrămădească mii de publicații de valoare în spații insalubre distrugându-le în fapt și nu redistribuindu-le, cum i-ar fi fost menirea. Acest organism, într-un alt context politic, s-ar fi putut dezvolta în sens pozitiv, ca o agenție națională de redistribuire a publicațiilor din biblioteci, așa cum există în țări cu o mare tradiție culturală, ca, de exemplu, Olanda.

Tot prin această hotărâre (Art 7. pct. A) s-a dat undă verde redactării bibliografiei naționale curente care trebuia să apară de la 1 martie 1952 sub coordonarea Camerei Cărții din RPR (Biroul de evidență și înregistrare a cărții).

În același Articol 7, pct b se introduce cenzura comunistă în biblioteci. „Direcția generală a Presei și Tipăriturilor de pe lângă Consiliul de Miniștri împreună cu Comitetul Așezămintelor Culturale va întocmi și edita lista tipăriturilor ce urmează a fi scoase din biblioteci și va controla permanent conținutul politic al fondurilor de cărți din bibliotecile de toate categoriile“. A fost o lovitură brutală dată bibliotecilor prin eliminarea din circuitul curent al celor mai valoroase cărți ale culturii române cu consecințe dramatice asupra accesului la lectură a generații întregi de elevi și studenți.

Împărțirea în „fond liber“ și „Fond S (secret)“ a dăinuit practic până la prăbușirea comunismului, deși anumite publicații au fost repuse în circulație în perioada dezghețului comunist din deceniul al șaptelea.

Tot prin acest HCM se hotărăște crearea de biblioteci regionale, raionale și comunale. Se ia decizia înființării anuale a câte 300 de

biblioteci comunale cu un minim de 1500 de volume și bibliotecar salariat. De asemenea B. A. R. Primește sarcina întocmirii bibliografiei naționale retrospective a publicațiilor apărute de la 23 august 1944 până la înființarea Camerei Cărții. Această hotărâre va fi modificată mai târziu - Biblioteca Academiei Române realizând bibliografia retrospectivă a publicațiilor românești, fără limită în trecut. Totodată bibliotecile specializate și cele universitare au îndatorirea de a elabora „bibliografii de recomandare“, care mai târziu vor deveni mult apreciatele bibliografii specializate.

În final, sunt nominalizate cele șase ministere care au fost autorizate să aducă la îndeplinire dispozițiile acestei hotărâri.

Așadar, HCM nr. 1542/ 1951 are într-adevăr valoarea unei legii bibliotecilor prin cuprinderea ansamblului problemelor biblioteconomice. Așa cum s-a putut ușor remarca, el prevedea deopotrivă lucruri bune care au condus la dinamizarea domeniului dar și lucruri nocive, aspecte ale unui birocratism și centralism excesiv.

Celelalte reglementări care au urmat - cele mai multe în urma aplicării acestui decret - au avut în vedere diferite aspecte ale muncii de bibliotecă.

Decretul nr. 144/ 1951 fixează cadrul financiar pentru desfășurarea activității bibliotecilor prin acordarea avansurilor pentru aprovizionarea bibliotecilor cu publicații - o măsură binevenită care a permis apariția colecturilor, în București și principalele județe ale țării, instituții intermediare de o mare importanță pentru achiziția de publicații de către bibliotecile de toate tipurile. În multe locuri, colecturile ființează încă, deși cadrul financiar actual le creează greutăți.

Ca urmare a aplicării art. 3 din HCM nr. 1542/1951. În 1958 Ministerul Culturii prin Direcția Generală a Așezămintelor Culturale elaborează „Norme pentru organizarea împrumutului între biblioteci“, aflate în vigoare și astăzi. În acest act sunt prevăzute norme pentru împrumutul de publicații din cadrul aceleiași rețele și norme pentru împrumutul de publicații din rețele diferite.

În privința schimbului internațional de publicații, de o importanță fundamentală pentru marile biblioteci românești care au adus în țară, pe această cale în timpul regimului comunist, publicații de valoare care au permis a se menține știința și cultura românească în contact cu literatura mondială de vârf, au apărut mai multe documente legislative.

Astfel, HCM nr. 62/ 1960, prin cele trei articole ale sale „autorizează Biblioteca Centrală de Stat, bibliotecile centrale universitare și bibliotecile institutelor de învățământ superior din Republica Populară

Română să facă schimb de tipărituri, periodice științifice proprii și microfilme cu instituții similare din străinătate.“ Orice schimb trebuia însă să aibă avizul Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor de pe lângă Consiliul de Miniștri, adică al cenzurii. În aceste condiții, evident, bibliotecarii ezitau să contacteze instituții din străinătate pentru schimb. Așa se explică faptul că până la evenimentele din 1989, practic schimbul de publicații era întreprins de relativ puține biblioteci ale țării.

Prin Decretul nr. 853/ 1964 al Consiliului de Stat este ratificată „Convenția Unesco privind Schimburile Internaționale de Publicații, întocmită la Paris, la 5 decembrie 1958“. Deși convenția, extrem de generoasă, ar fi trebuit să dea o largă deschidere acestei forme de cooperare intelectuală, lucrurile, în realitate nu au stat deloc așa. Foarte greu marile biblioteci, pentru că de micile biblioteci nu putea fi vorba, au primit aprobarea autorităților de a practica schimbul.

În același an, prin Decretul nr. 836 se ratifică cea de-a doua Convenție Unesco referitoare la Schimbul de Publicații Oficiale și Documente Guvernamentale, convenție care n-a fost practic niciodată pusă în aplicare în România.

Referitor la ieșirile din evidența bibliotecilor a publicațiilor avem de asemenea mai multe acte normative.

Astfel prin Decretul nr. 409/ 1955 privind transferarea mijloacelor fixe către „unitățile socialiste“, cărțile devin mijloace fixe care nu pot fi scoase din evidență decât în condiții deosebite și după îndeplinirea unor complicate formalități care cereau din partea bibliotecarilor timp, răbdare și multe demersuri.

În baza HCM nr. 77/ 1962 Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă elaborează Instrucțiunile nr. 231/ 9 martie 1966 „privind casarea cărților și publicațiilor“, care cuprinde două capitole: „Casarea publicațiilor - mijloace fixe“ (capitolul I) și „Casarea publicațiilor - mijloace circulante“ (capitolul II). Casarea cărților din biblioteci intra la capitolul I. Acestea pot fi casate numai dacă sunt deteriorate fizic sau cu un conținut depășit, dar numai după îndeplinirea, în fiecare caz, a anumitor condiții și în urma unor complicate formalități. Astfel publicațiile editate înainte de 1945, precum și cele cu conținut depășit, nu puteau fi casate decât cu avizul Fondului de Stat al Cărții, care, în fapt, n-a dat niciodată asemenea avize pentru că i-ar fi fost imposibil să verifice dacă are sau nu nevoie de asemenea publicații.

Aceste condiții și formalități devin mai apăsătoare în urma aplicării Decretului nr. 49/ 1982, care, prin dificilele condiții impuse, interzice,

practic, casarea publicațiilor străine, cu excepția numerelor dispartate din publicațiile periodice care nu au perspectivă de completare.

Prin urmare, orice broșură românească apărută înainte de 1944, indiferent de valoare, sau orice publicație străină, practic nu putea ieși din bibliotecă. Această măsură birocratică a dăunat enorm bibliotecilor românești, care au fost obligate să supraviețuiască cu acest enorm balast, în condițiile în care spațiile de depozitare au devenit pretutindeni tot mai neîncăpătoare.

Lovitura de grație dată bibliotecilor a fost Decretul Consiliului de Stat nr. 703/ 28 decembrie 1973 „privind stabilirea normelor unitare de structură pentru instituțiile cultural-educative“. Potrivit acestui decret, bibliotecile au fost organizate pe următoarele tipuri (în acord, de altfel, cu nomenclatorul ISO: 1. biblioteci publice (comunale, municipale, județene); 2. biblioteci școlare, 3. biblioteci ale institutelor de învățământ superior (cu personalitate juridică și peste 2000.000 volume); 4. Biblioteci specializate; 5. biblioteci naționale (B.C.S.; B.A.R.), decretul stabilește și organigrama unor biblioteci care poate cuprinde în funcție de mărimea unității respective următoarele activități: a) completarea colecțiilor, evidența și prelucrarea colecțiilor; cercetarea și informarea bibliografică; documentare; depozit legal; rezerva națională; schimb de publicații; activități cu publicul și alte activități similare; b) depozite de cărți și de alte publicații; c) legătorii, ateliere sau puncte tipografice; d) laboratoare de restaurare și patologie a cărții. Consecința imediată a acestui decret a fost diminuarea sensibilă a activităților din biblioteci ca urmare a reducerii substanțiale a locațiilor bugetare pentru aceste instituții.

Acest document este completat prin Decretul nr 83/ 1976 al Consiliului de Sta privind aprobarea normelor de structură și a structurilor organizatorice tip pentru instituții cultural- educative din subordinea Ministerului Educației și învățământului. Prin acest nou decret, care aplică art 10 și 13 din Decretul nr 703/ 1973 se stabilesc organigramele și atribuțiile bibliotecilor centrale universitare din București, Cluj-Napoca și Iași precum și ale Bibliotecii Centrale Pedagogice din București.

Astfel în activitatea specifică a Bibliotecii Centrale Universitare din București este inclusă și dotarea lectoratelor de limbă, literatură și cultura poporului român care funcționează în străinătate, precum și completarea centralizată cu publicații străine a bibliotecilor din instituțiile de învățământ superior din toată țara. Bibliotecile centrale universitare din

București, Cluj-Napoca și Iași sunt obligate să acorde asistență metodologică în activitățile de biblioteconomie și de perfecționare profesională a personalului bibliotecilor de învățământ superior din centrul universitar respectiv și din alte centre universitare stabilite de Ministerul Educației și Învățământului.

De asemenea, activitatea specifică a Bibliotecii Centrale Pedagogice urma să cuprindă și îndrumarea metodologică a rețelei de biblioteci școlare și biblioteci pedagogice ale caselor corpului didactic din subordinea inspectoratelor școlare.

Din aceleași considerente economice ca și Decretul nr 703/ 1973 a apărut și Decretul nr 138/ 1974 al Consiliului de Stat privind „stabilirea normelor unitare de structură pentru unitățile de învățământ documentară”.

Acest decret practic a desființat institutele de informare și documentare din România, create cu atâta trudă și care obținuseră bune rezultate și deveniseră o prezență necesară pentru economie.

Cele 23 de institute de informare și documentare au fost transformate în birouri de informare documentară cu un personal substanțial redus. Prin același decret Institutul Național de Informare și Documentare Științifică și-a schimbat denumirea în Institutul Național de Informare și Documentare (INID). Deși se precizează, în articolul 2 că INID „coordonează și deservește rețeaua tuturor institutelor de informare și documentare” acest lucru, în realitate, nu s-a întâmplat niciodată, deoarece în același decret, la articolul 8 se stipulează că „ministerele sau alte organe centrale, institutele de cercetare și academiile de științe, după caz, conduc, îndrumă și controlează întreaga activitate a unităților de informare documentară în ramurile respective”. Prin urmare, rolul INID este, practic, desființat. Ne-am referit și la acest decret deoarece activitățile de informare și documentare nu pot fi niciodată, cu adevărat, separate de activitățile biblioteconomice, cu care formează un tot unitar.

În privința gestionării publicațiilor, în absența unei legislații specifice, s-au aplicat prevederile Legii nr. 22 din 18 noiembrie 1969 privind „angajarea gestionarilor, constituirea de garanții și răspunderi în legătură cu gestionarea bunurilor organizațiilor socialiste” și HCM nr. 2230 din 8 decembrie 1969 privind „gestionarea bunurilor materiale ale organizațiilor socialiste”.

Ca în nici o altă țară, cărțile au fost puse de-a valma cu unelte, mașini, clădiri, terenuri etc și nu puteau fi casate decât după un număr

mare de ani - ca orice mijloc fix - indiferent de gradul său de uzură, ceea ce este absurd, făcând să zacă în bibliotecă, inutilizabile, zeci de volume. În plus, bibliotecarii, ca și vânzătorii din orice magazin alimentar (care beneficiază însă de anumite perisabilități), au fost obligați să-și constituie garanții materiale, care le diminuau substanțial salariul, aflat la nivelul cel mai scăzut între profesiunile intelectuale.

Legat într-o anumită măsură de aceeași problemă a gestionării publicațiilor, se cuvine să menționăm aici și Legea nr 63/ 1974 privind ocrotirea patrimoniului național al României, lege care se aplică și în numite biblioteci. Se știe că, potrivit acestei legi, din patrimoniul național fac parte: a) bunuri cu valoare artistică deosebită; b) bunuri cu valoare istorică și documentară deosebită; c) bunuri cu valoare științifică de documente ale naturii. Toate bunurile care fac parte din patrimoniul național cultural se înscriu în evidențe centralizate de stat și sunt supuse unui regim special de păstrare, conservare, valorificare științifică și punere în circuitul public. În acest sens s-au înființat: Comisia centrală de stat a patrimoniului cultural național și Direcția patrimoniului cultural național cu oficii județene și ale municipiului București pentru patrimoniul național cultural. În categoria bunurilor cu valoare istorică și documentară deosebită au fost incluse și cărțile, grupate în trei categorii: cărți românești editate până la 1830; cărți străine editate până la 1800 (inițial se fixase anul 1725); cărți cu valoare bibliofilă deosebită. Nici astăzi, după două decenii și jumătate de la promulgarea acestei legi nu s-a reușit a se realiza o evidență națională în domeniul cărților de patrimoniu.

În privința pregătirii profesionale, legislația era practic inexistentă. H.C.M. nr. 1542/ 1951 nu prevede nimic în acest sens. Cu toate acestea în virtutea tradiției, învățământul biblioteconomic s-a dezvoltat și chiar diversificat în primele decenii de regim comunist, după care s-a restrâns până la lichidare sa totală (1973). Acest lucru a avut consecințe dramatice asupra profesiei, facilitându-se intrarea în biblioteci a unor oameni fără dragoste de carte și bibliotecă și fără dorința pregătirii profesionale.

Cum s-a întâmplat și cu alte legi, Legea privind „perfecționarea pregătirii profesionale a lucrătorilor din unitățile socialiste, din 1971, care stabilea obligația fiecărui salariat de a urma, periodic, forme de perfecționare a pregătirii profesionale corespunzător sarcinilor de serviciu pe care le are de îndeplinit, s-a aplicat și pentru biblioteci.

Consiliul Culturii și Educației Socialiste (CCES) și Ministerul Învățământului au organizat fiecare o metodologie specifică, cursuri de

perfecționare a bibliotecarilor, astfel încât fiecare bibliotecar, o dată la cinci ani, urma asemenea cursuri. Din păcate, în absența unor programe standardizate, în acord cu cerințele naționale, dar și cu programe similare din străinătate, adesea aceste cursuri erau formale.

În legătură cu această problemă, un detaliu. În 1977, ca urmare a desființării multor posturi de bibliotecari comunali, CCES și Ministerul Educației și Învățământului au căzut de acord ca îndrumarea activității bibliotecarilor comunali să fie făcută de către bibliotecarii școlari care urmau să și împrumute carte sătenilor. Îndrumări: Cces, nr. 1075/ 1977; MEI, nr. 6613/ 1977. În fapt, lucrurile au rămas neschimbate.

În privința depozitului legal, aceste îndrumări au fost atât de numeroase și de contradictorii între 1949 (Decretul nr. 17/1948 privind editarea și difuzarea cărții) și 1889, încât este inutil a le comenta